

Schrijfonderwijs in de schijnwerpers

Naar een betere
schrijfvaardigheid van
Nederlandse en Vlaamse
leerlingen

Goed ontwikkelde taalvaardigheid is van belang om optimaal te kunnen functioneren in onze samenleving. Ook goed kunnen schrijven maakt daar deel van uit. Het is dan ook belangrijk dat in het onderwijs voldoende aandacht is voor de ontwikkeling van schrijfvaardigheid van alle leerlingen. Dat kan door in te zetten op **effectief schrijfonderwijs**.

Effectief schrijfonderwijs: leren schrijven en schrijven om te leren

Effectief schrijfonderwijs betreft zowel *leren schrijven* (= schrijfvaardigheid als onderwijsdoelstelling) als *schrijven om te leren* (schrijfvaardigheid als middel om kennis te verwerven). Bij effectief schrijfonderwijs is sprake van structurele inbedding van het schrijfonderwijs in het hele curriculum (niet enkel in het vak Nederlands/taal) en wordt uitgegaan van zinvolle contexten: leerlingen krijgen schrijfstrategieën aangereikt en raken vertrouwd met schrijfvormen, genres en redeneerwijzen die relevant zijn voor en aansluiten bij hun vak/opleiding. Bij effectief schrijfonderwijs is, zowel in aanpak als in didactiek, aandacht en respect voor de schrijfontwikkeling van elke individuele leerling.

Dit is een advies van de Nederlandse Taalunie, gevoed door de werkgroep 'schrijfvaardigheid' van de Taalunie, en gebaseerd op literatuuronderzoek en gesprekken met deskundigen. Met deze adviestekst wil de Taalunie aanzetten geven voor versterking van het onderwijs in schrijven opdat leerlingen in alle onderwijsgeledingen kansen krijgen om hun schrijfvaardigheid optimaal te ontwikkelen. Het advies wil bovendien aansluiten bij en bijdragen aan lopende initiatieven in Nederland en Vlaanderen waarbij wordt nagedacht over kwaliteitsvol onderwijs in de context van de 21ste eeuw. Voor Nederland betreft het met name de acties en activiteiten van het Platform #Onderwijs2032; voor Vlaanderen de denkoefeningen naar aanleiding en ten behoeve van de actualisering en modernisering van de eindtermen.

Toenemende vraag naar schrijfvaardigheid

We schrijven vaak en veel: van korte briefjes voor een huisgenoot tot sollicitatiebrieven en zakelijke e-mails. Hoe beter de tekst geschreven is, hoe serieuzer men de schrijver neemt. Ook leerlingen beseffen dat. Eersteklassers van het Stedelijk Lyceum in Deurne (België) verwoordden het zo: “We vinden het moeilijk om zinnen juist te schrijven. We maken vaak spellingsfouten en ook de zin zelf is soms fout. We vinden het lastig als we wel weten wat we willen zeggen, maar het niet juist kunnen schrijven. Dan lijkt alles ineens fout.”¹

Dezelfde leerlingen geven aan dat ze gemotiveerd zijn om te leren schrijven zonder fouten. Gelukkig, want schrijven is een belangrijke vaardigheid. In eerste instantie voor succes tijdens de schoolloopbaan. Steeds vaker doen leraren beroep op de schrijfvaardigheid van hun leerlingen, zowel in het basis- als in het voortgezet/secundair onderwijs: leerlingen krijgen de opdracht om een verslag te maken, een betogende tekst te schrijven of een leesdossier samen te stellen. Ook nieuwe didactische werkvormen, zoals het portfolio, doen meer dan vroeger beroep op schrijfvaardigheid.

Goed kunnen schrijven is belangrijk voor succes op school, maar ook om optimaal deel te kunnen nemen aan onze moderne samenleving. Nederlanders en Vlamingen moeten zich goed kunnen uitdrukken: een paspoort of identiteitskaart vragen we schriftelijk aan, een vakantiewoning reserveren we schriftelijk, al dan niet online, zwaarwichtige klachten gebeuren via aangetekend schrijven, enz. Ook onze moderne communicatiemiddelen (e-mail, chat, sms) doen eerder méér dan minder een beroep op schrijfvaardigheid.

De hedendaagse samenleving vraagt daarnaast ook nieuwe vaardigheden: zogenaamde ‘21st century skills’. Meer dan ooit moeten we kunnen samenwerken, creatief zijn, beschikken over digitale geletterdheid, problemen kunnen oplossen, kritisch kunnen denken, onszelf kunnen sturen én sociaal en cultureel vaardig zijn². In het verwerven en versterken van die vaardigheden is taalvaardigheid – en schrijfvaardigheid als belangrijk onderdeel daarvan – een vereiste.

1 Marien, L. ‘Onderzoeksleertaak effectieve schrijfdidactieken’. Karel de Grote Hogeschool, Antwerpen, 2015.

2 Thijs, A., P. Fisser & M. van der Hoeven. ‘21^e-eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs’, in opdracht van SLO, Enschede, 2014.

Behoeftte aan versterking van het schrijfonderwijs in Nederland en Vlaanderen

Leraren lijken zich goed bewust van het belang van schrijven. Tegelijk maken onderwijsinspecteurs, lerarenopleiders, onderwijsondersteuners en ook het hoger onderwijs zich zorgen over de schrijfvaardigheid van leerlingen, over de kwaliteit van de schrijfdidactiek en over het schrijfonderwijs in de meest brede zin, zowel in het basis- als in het voortgezet/secundair onderwijs.

Schrijven is een complex proces, net zoals het onderwijzen ervan. Leren schrijven is een tekst leren afstemmen op het lezerspubliek, leren selecteren, structureren, nadenken en verbeelden.

Schrijven is ook leren selecteren, structureren, nadenken en verbeelden

De Taalunie vat schrijfvaardigheid breed op en onderscheidt drie functies van schrijven. Allereerst de *communicatieve functie*: het vermogen om de juiste bronnen en informatie te gebruiken en te structureren tot een e-mail, brief of verslag. De tweede belangrijke functie is de *ondersteuning van kennisverwerving*. Door te schrijven kunnen leerlingen verworven kennis beter doorgronden, toepassen in nieuwe situaties en nieuwe inzichten krijgen. Schrijfvaardigheid houdt direct verband met denkvaardigheid en vergroot het leervermogen van leerlingen. Ten derde heeft schrijven een *expressieve functie*: het is een manier om gevoelens, ervaringen en ideeën op authentieke wijze uit te drukken. Naast deze drie functies is ook de verzorging van teksten (de beheersing van spelling en grammatica) van belang.³

Het betekent inzicht verwerven in het schrijfproces en het bewust leren toepassen van schrijfstrategieën. Dat leer je niet door alleen maar veel teksten te produceren. De schrijfvaardigheid van leerlingen versterken, kost tijd en vraagt van leraren specifieke kennis en vaardigheden. En net daar blijkt het schoentje vaak te knellen.

In haar onderzoek naar de kwaliteit van het schrijfonderwijs in 2010 maakte de Nederlandse Inspectie van het Onderwijs melding van diverse knelpunten in het schrijfonderwijs op basisscholen.⁴ Zo blijkt uit het onderzoek onder meer dat basisscholen vanaf groep 4 nog maar 10 procent van de totale onderwijstijd (8 uur) voor taal aan schrijfonderwijs besteden, dat de didactiek voor schrijven op 68 procent

³ Deels gebaseerd op Inspectie van het Onderwijs. 'Focus op schrijven. Het onderwijs in het schrijven van teksten (stellen)', 2012.

⁴ Inspectie van het Onderwijs. 'Focus op schrijven. Het onderwijs in het schrijven van teksten (stellen)', 2012.

van de scholen niet aan de verwachtingen voldoet en dat het onderwijs in schrijven nauwelijks op 4 procent van de scholen deel uitmaakt van de kwaliteitszorg. De conclusies van de Inspectie komen bovenop wat een jaar eerder bleek uit het PPON-onderzoek, namelijk dat de referentieniveaus voor schrijven te hoog gegrepen zijn voor veel basisschoolleerlingen.⁵ Er is geen reden om aan te nemen dat deze situatie na 2010 is verbeterd.

Ook uit het Nederlandse voortgezet onderwijs komen signalen dat er te weinig tijd en aandacht is voor schrijfonderwijs. Zo wijst de Vereniging van Levende Talen erop dat, door de nadruk op leesvaardigheid in het centraal examen en als gevolg van examentrainingen, naar verhouding veel onderwijstijd naar lezen gaat, ten koste van aandacht voor onder meer schrijfvaardigheid.⁶

Uit de jaarlijkse rapportages van de Vlaamse onderwijsinspectie en uit inspectierapporten van individuele scholen, blijkt dat de in Nederland gesignaleerde problemen ook gelden voor Vlaanderen. In haar rapporten schrijft de Vlaamse inspectie dat op meer dan de helft van de scholen uit hun steekproef het aanbod voor schrijven niet voldoet en dat schrijfvaardigheid op nagenoeg alle scholen het zwakst scoort. Leerlingen schrijven tijdens het schooljaar veel te weinig functionele teksten, waardoor ze onvoldoende kansen krijgen om doelgericht hun schrijfvaardigheid te oefenen. Ook het voeren van digitale correspondentie wordt onvoldoende aangeboden. Volgens de rapporten krijgen leerlingen ook onvoldoende strategieën aangeleerd om doelbewust schrijftaken uit te voeren, zoals een model of voorbeeld gebruiken, de eigen tekst nakijken, een woordenboek gebruiken en principes van layout toepassen. Daarbij komt, aldus de rapporten, dat in de meeste scholen de nadruk wordt gelegd op het technisch-cognitieve aspect van schrijven (soms zelfs verengd tot spellingvaardigheid), ten koste van het functioneel schrijven.⁷ Bovendien meldt de inspectie dat het Vlaamse schrijfonderwijs veelal beperkt blijft tot korte, geïsoleerde, schrijf oefeningen. Integratie van het geleerde in een ruimere, meer uitdagende schrijfopdracht, blijft meestal uit.

Ook vanuit het hoger onderwijs klinken duidelijke signalen dat het schrijfonderwijs in het basis- en voortgezet/secundair onderwijs versterking behoeft. Hogescholen en universiteiten bieden remediërende cursussen taal- en schrijfvaardigheid. Hun ervaringen leren dat zonder deze aanvullende cursussen een aanzienlijk deel van hun studenten, hoe talentvol ook, hun opleiding niet succesvol zou kunnen doorlopen, omdat hun taalvaardigheidsniveau onvoldoende is.⁸ Het aantal deelnemers aan deze

5 Cito. 'Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) 2009', uitgevoerd in opdracht van het Nederlandse ministerie van OCW.

6 Heemskerk, K. 'Effecten van sturing op examenresultaten voor de kwaliteit van het taalonderwijs'. In: *Bundel bij de 27ste conferentie Het Schoolvak Nederlands*, 2013. Zie ook: de website van de vereniging van levende talen, sectie Nederlands: www.levendetalen.nl.

7 Ministerie van de Vlaamse gemeenschap. 'Onderwijsspiegel 2010-2011' en 'Onderwijsspiegel 2013'.

8 Zie onder andere: *Les*, 33 (193), 2015 en *Over Taal*, 5, 2014.

cursussen is groot. Of de cursussen het gewenste effect hebben, vormt nog onderwerp van onderzoek.

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat effectief schrijfonderwijs, zoals gedefinieerd op p. 4, op veel scholen moeilijk tot stand komt. Dat heeft meerdere oorzaken, waarvan de belangrijkste en meest opvallende kunnen worden samengevat in drie punten.

1. Wetenschappelijke kennis over wat werkt en niet werkt in het schrijfonderwijs vindt moeilijk een weg naar de praktijk

Uit gesprekken met leraren komt naar voren dat ze niet altijd goed weten hoe hun schrijfvaardigheidsonderwijs vorm te geven, laat staan hoe ze de schrijfontwikkeling van hun leerlingen kunnen volgen en beïnvloeden. Dat vertaalt zich in de praktijk naar schrijflessen waarin, alle goede bedoelingen ten spijt, niet altijd op de meest efficiënte en effectieve manier aan de schrijfvaardigheid van leerlingen wordt gewerkt.

Er staat tegenover dat uit wetenschappelijk onderzoek veel bekend is over wat wel en niet werkt in schrijfonderwijs. Het betreft daarbij zowel kennis over effectieve schrijfdidactieken en -interventies als over evaluatie-instrumenten, waarmee de schrijfontwikkeling van leerlingen in kaart kan worden gebracht. Het lijkt erop dat de beschikbare kennis over schrijfonderwijs, effectieve schrijfdidactiek en het monitoren en evalueren van schrijfvaardigheid op dit moment nog onvoldoende haar weg vindt naar de praktijk. Er is sprake van een kloof tussen enerzijds de wetenschap en anderzijds de (school)praktijk.

2. Er is te weinig verbinding tussen schrijven bij taal (of Nederlands) en schrijven bij andere vakken

In de zaakvakken en de beroepsgerichte vakken worden veel schrijfopdrachten gegeven. Leerlingen blijken er echter niet beter door te gaan schrijven. Een van de belangrijkste redenen hiervoor is wellicht dat de meeste feedback die op schrijftaken in het zaakvak- en beroepsgericht onderwijs wordt gegeven, betrekking heeft op de inhoud van de tekst en niet op het schrijfproces. Zo leren leerlingen niet hoe ze informatie kunnen genereren en ordenen, of hoe ze een schrijftaak kunnen aanpakken. Als er al aanwijzingen zijn voor schrijven, beperken die zich meestal tot vormelijke kenmerken: de indeling van de tekst, lay-out of illustraties. Verder is bij schrijfopdrachten binnen het zaakvak- en beroepsgericht onderwijs weinig aandacht voor genrekenmerken van teksten of voor verschillen in taalgebruik naargelang de doelgroep. Door een te grote focus op de inhoud, ten koste van aandacht voor het proces, worden belangrijke kansen voor schrijven gemist.

Uit Vlaams onderzoek blijkt dat leerlingen in het secundair onderwijs de kennis van schrijven niet goed kunnen toepassen bij schrijfoopdrachten voor de zaakvakken.⁹ Ze worden daartoe ook niet gemotiveerd: bij de beoordeling van teksten gaat het vooral over de inhoud en de spelling; opbouw, toon, stijl en structuur worden nauwelijks of zelfs niet gewaardeerd.¹⁰ Recent Nederlands inspectieonderzoek naar lessen 'wereldoriëntatie' in het basisonderwijs laat zien dat in slechts 8 procent van de lessen een schrijfoopdracht wordt gegeven over de leerstof. Daarnaast maken leraren nauwelijks een verbinding tussen een schrijfoopdracht en hetgeen leerlingen in de schrijflessen hebben geleerd.¹¹

3. Er is te weinig zicht op de schrijfontwikkeling van leerlingen waarop het didactisch handelen afgestemd kan worden

Leraren geven aan dat ze niet goed weten hoe ze de ontwikkeling van schrijfvaardigheid bij hun leerlingen kunnen volgen. Uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs in 2012 blijkt dat in Nederland in slechts 3 procent van de basisscholen systematisch de voortgang in de schrijfontwikkeling van leerlingen wordt gevolgd. Dit gaat in tegen de wens en verwachting dat leraren hun onderwijs (kunnen) afstemmen op de verschillen tussen leerlingen en op het gemiddelde niveau van een groep. De oorzaak voor de gebrekkige wijze waarop scholen de schrijfontwikkeling van leerlingen volgen, kan worden gezocht in het tekort aan instrumenten om vorderingen en niveaus van leerlingen in kaart te brengen. En wellicht is het gebrek aan evaluatie-instrumenten ook één van de redenen dat schrijven minder aandacht krijgt dan andere taalvaardigheden, die beter en gemakkelijker toetsbaar zijn.

9 Mottart, A., P. Vanbrabant, & P.H. van de Ven. 'Schrijven bij diverse schoolvakken: een verkenning'. In: *Levende Talen*, 10 (4), 2009, p. 14-22.

10 De genoemde deficiënties bij schrijven binnen de zaakvakken worden deels ook bevestigd in het descriptief onderzoek dat de onderwijsinspectie in 2009-2010 uitvoerde naar het talenbeleid op Vlaamse scholen (met expliciete aandacht voor de rol van Nederlands als instructietaal in de zaakvakken) en publiceerde in de *Onderwijsspiegel* van datzelfde jaar.

11 Inspectie van het Onderwijs. 'Wereldoriëntatie. De stand van zaken in het basisonderwijs', 2015, p. 49 en 53.

Advies: vergroot de kennis van leraren over alle aspecten van effectief schrijfonderwijs

Uit het bovenstaande blijkt dat voor effectief schrijfonderwijs leraren behoefte hebben aan:

- meer kennis over (effectieve) schrijfdidactiek;
- meer kennis over hoe schrijfonderwijs structureel kan worden ingebed in ook het zaakvakonderwijs;
- instrumenten waarmee ze inzicht krijgen in de schrijfontwikkeling van hun leerlingen.

Om hieraan tegemoet te komen, adviseert de Taalunie om actie te ondernemen om de kloof tussen wetenschap en praktijk te dichten en de kennis over succesvolle schrijfinterventies die uit de wetenschap voortkomt te ontsluiten voor de praktijk. Dat betekent concreet **dat alle wetenschappelijke kennis over schrijfonderwijs, effectieve schrijfdidactiek en het inzichtelijk maken van de schrijfontwikkeling van leerlingen zoveel mogelijk toegankelijk wordt gemaakt voor de onderwijspraktijk**. De verwachting is dat meer kennis van en over (a) effectieve schrijfdidactiek en (b) instrumenten om de schrijfontwikkeling van leerlingen te volgen – samen met een betere beschikbaarheid van deze instrumenten – leraren (van alle vakken) in zowel basis- als voortgezet/secundair onderwijs beter toerust om kwaliteitsvol en effectief schrijfonderwijs te geven. Dat stelt hen in staat om, samen met hun leerlingen, te werken aan schrijfvaardigheid. En dat is wenselijk en nodig om optimaal deel te kunnen nemen aan onze 21ste-eeuwse samenleving.

Hoe? Drie aanbevelingen voor implementatie van dit advies

Aanbeveling 1: verzamel, benoem en beschrijf bewezen effectieve schrijfdidactieken

Opdat leraren in hun praktijk gebruik zouden kunnen maken van wetenschappelijke inzichten over schrijven en effectieve schrijfdidactiek, dienen deze op een goede manier ontsloten te worden. De Taalunie roept **onderwijsonderzoekers** op om (bij voorkeur in samenwerking met **vertegenwoordigers uit het werkveld**) in te zetten op het toegankelijk maken van bewezen effectieve schrijfdidactieken en -interventies.

De Taalunie heeft een voorzet gedaan door een aantal bewezen effectieve didactieken en interventies voor zowel basis- als voortgezet/secundair onderwijs te verzamelen en te benoemen en een begin te maken met een beschrijving ervan. De beschrijvingen zijn gebaseerd op bestaande meta-analyses uit de Angelsaksische wetenschappelijke literatuur.¹² Uit die beschrijvingen kunnen de belangrijkste didactische principes worden afgeleid. De beschrijvingen behoeven verdere contextualisering en illustratie binnen een Vlaamse en Nederlandse onderwijscontext en worden idealiter omgezet naar concrete en bruikbare handreikingen voor de lespraktijk. Bij de verdere uitwerking van de beschrijvingen wordt bij voorkeur ook het te verwachten leerrendement inzichtelijk gemaakt. Het geheel moet een plek krijgen in **kennisbanken** van intermediaire organisaties zoals NRO, SLO, lerarenopleidingen en pedagogische begeleidingsdiensten.

Aanbeveling 2: zorg voor aandacht voor effectieve schrijfdidactiek in leermiddelen, begeleidingstrajecten en nascholing

Het vermoeden bestaat dat schoolboeken en andere (digitale) leermiddelen de bewezen effectieve schrijfdidactieken beter kunnen ondersteunen. De Taalunie roept **materiaalontwikkelaars** op om te analyseren welke materialen voor schrijfonderwijs voorhanden zijn en wat voor ideeën over (leren) schrijven eraan ten grondslag liggen. Als blijkt dat in schoolboeken inderdaad weinig of geen aandacht is voor bewezen effectieve schrijfdidactieken, kunnen de ontwikkelaars de leermiddelen verrijken met effectieve didactieken.

Minstens zo belangrijk als de materialen, zijn de **leraren**. Zij moeten kansen krijgen om zich verder te ontwikkelen en bekwamen op het vlak van schrijfonderwijs, onder andere via het nascholingsaanbod van **onderwijsbegeleidingsdiensten**. Zittende leraren zijn gebaat bij nascholing waarin theoretische uitgangspunten en concrete toepassingen hand in hand gaan. De scholing richt zich bij voorkeur op schrijven in brede zin, dus in verbinding met lezen en andere schoolvakken dan Nederlands. Ook **lerarenopleidingen** hebben een belangrijke opdracht in het aanreiken van effectieve schrijfdidactiek. Leraren-in-opleiding (ook in andere vakken dan Nederlands) moeten kennis kunnen maken met effectieve didactieken voor schrijfonderwijs, bij voorkeur in lessen vakdidactiek. Daarbij aansluitend strekt het tot aanbeveling dat **stagebegeleiders van de opleidingsscholen** aankomende leraren de kans geven om tijdens hun stages te experimenteren met effectieve schrijfdidactiek.

Aanbeveling 3: doe verder onderzoek naar (alternatieve) evaluatie-instrumenten

¹² Invloedrijk zijn de meta-analyses van: Hillocks, G. Jr. 'Synthesis of Research on Teaching Writing', 1986; Graham, S. & D. Perin. 'A Meta-Analysis of Writing Instruction for Adolescent Students', 2007; Graham, S, D. McKeown, S. Kiuahara & K. Harris. 'A meta-analysis of writing instruction for students in the elementary grades', 2012. Een overzicht is te vinden in Fidalgo, R., M. Torrance, G. Rijlaarsdam & H. van den Bergh. 'Analyses of Instructional components of Strategy instruction in Writing'. Paper EARLI Conference August-September 2011.

Er is grote behoefte om de vorderingen van leerlingen op het gebied van schrijfvaardigheid beter in kaart brengen. In welke mate beantwoorden leerlingen aan wat beschreven staat in het Referentiekader Taal of in de eindtermen? Is sprake van tekorten? Bij wie? Hoe groot zijn de tekorten? Observatie-instrumenten, portfolio's, rubrics en toetsen kunnen effectieve instrumenten zijn om dat te meten. De Taalunie roept **toetsdeskundigen en -ontwikkelaars** op om het aanbod aan toegankelijke evaluatie-instrumenten voor schrijfvaardigheid te vergroten. **Onderwijsbegeleiders** kunnen het belang van het volgen van vorderingen onder de aandacht brengen in het nascholingsaanbod voor leraren. Daarnaast kunnen de Vlaamse en Nederlandse **onderwijsinspectie** bij het toezicht op scholen expliciet aandacht besteden aan vorderingen op het vlak van schrijfvaardigheid.

Literatuur- en bronnenlijst

Baars, L. van. "Help mijn kind schrijft in digi-taal". In: *Trouw*, 21 mei 2014.

Brief van de minister en de staatssecretaris van Onderwijs aan de Tweede Kamer. 'Voortgangsrapportage invoering referentieniveaus taal en rekenen 2014', 13 juni 2014.

Cito. 'Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) 2009', uitgevoerd in opdracht van het ministerie van OCW.

Cito. 'Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) 1999', uitgevoerd in opdracht van het ministerie van OCW.

Cito. 'Prestaties basisonderwijs taal en rekenen 2013'. Rapportage voor de minister van Onderwijs, 22 mei 2014.

Fidalgo, R., M. Torrance, G. Rijlaarsdam & H. van den Bergh. 'Analyses of Instructional components of Strategy instruction in Writing'. Paper EARLI Conference August-September 2011, Exeter, UK, 2011.

Graham, S., D. McKeown, S. Kiuahara & K. Harris. 'A meta-analysis of writing instruction for students in the elementary grades'. In: *Journal of Educational Psychology*, 104 (4), 2012.

Graham, S. & D. Perin. 'A Meta-Analysis of Writing Instruction for Adolescent Students'. In: *Journal of Educational Psychology*, 99 (3), 2007, p. 445-476.

Heemskerk, K. 'Effecten van sturing op examenresultaten voor de kwaliteit van het taalonderwijs.' In: *Bundel bij de 27ste conferentie Het Schoolvak Nederlands*, 2013.

Hillocks, G. Jr., 'Synthesis of Research on Teaching Writing', 1986.

Inspectie van het Onderwijs. 'Focus op schrijven. Het onderwijs in het schrijven van teksten (stellen)', mei 2012.

Inspectie van het Onderwijs. 'Het onderwijs in het schrijven van teksten. De kwaliteit van het schrijfonderwijs in het basisonderwijs', december 2010.

Inspectie van het Onderwijs. 'Onderwijsverslag 2012-2013'.

Inspectie van het Onderwijs. 'Wereldoriëntatie. De stand van zaken in het basisonderwijs', april 2015.

Klein, P.D. & L.C. Kirkpatrick. 'A framework for content area writing: Mediators and Moderators'. In: *Journal of Writing Research*, 2 (1), 2010, p. 1-46

Kuiken, F. 'Een (verplicht) remediëringstraject taal voor studenten. Taalbeleid aan de Universiteit van Amsterdam, deel 1'. In: *Les*, 33 (193), 2015, p. 20-22.

Mariën, L. 'Onderzoeksleertaak effectieve schrijfdidactieken'. Karel de Grote Hogeschool, Antwerpen, 2015.

Mottart, A., P. Vanbrabant & P.H. Van de Ven. 'Schrijven bij diverse schoolvakken: een verkenning'. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 10 (4), 2009, p. 14-22.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. 'Onderwijsspiegel. Verslag over de toestand van het onderwijs (schooljaar 2007-2008)'. Brussel, 2009.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. 'Onderwijsspiegel. Jaarlijks rapport van de onderwijsinspectie (schooljaar 2010-2011)'. Brussel, 2012.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. 'Onderwijsspiegel. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie (schooljaar 2012-2013)'. Brussel, 2014.

Raaphorst, E. & P. Steehouder. 'Nederlandse taal in het mbo. Beleid en praktijk'. ECBO, 's-Hertogenbosch, 2011.

Radioprogramma De Taalstaat, Radio 1. Verkiezing van de beste leraar Nederlands van 2015, 16 mei 2015.

Rietstap, E & M. Muris. 'Diagnostische toets schrijfvaardigheid Nederlands. Taalbeleid aan de Universiteit van Amsterdam, deel 3'. In: *Les*, 33 (193), 2015, p. 28-31.

Schoordijk, F & N. Heijne. 'Beter schrijven. Taalbeleid aan de Universiteit van Amsterdam, deel 2'. In: *Les*, 33 (193), 2015, p. 24-27.

Thijs, A., P. Fisser & M. Van der Hoeven. '21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs', in opdracht van SLO, Enschede 2014.

Tummers, J., L. Sterckx & D. Vanhoren. '(On)nut van Nederlandse taalbeheersing in het professioneel hoger onderwijs.' In: *Over Taal*, 53 (5), 2014, p. 118-121.

www.levendetalen.nl. Website van de Vereniging van Levende Talen, sectie Nederlands.

Samenstelling werkgroep Schrijfvaardigheid

Dit advies is afkomstig van de Nederlandse Taalunie. Voor de samenstelling van het advies is een werkgroep ingericht, die bestaat uit de volgende leden:

- Herman Franssen, inspecteur Primair Onderwijs.
- André Mottart, hoofddocent/vakdidacticus Nederlands, Universiteit Gent.
- Hella Kroon, trainer/adviseur APS.
- Bart van der Leeuw, leerplanontwikkelaar/vakexpert Nederlands, Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO).
- Carlijn Pereira, beleidsmedewerker onderwijs, Nederlandse Taalunie.
- Hilde Vanderheyden, onderwijsadviseur, Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming.
- Tom Venstermans, lector, Karel de Grote Hogeschool, Antwerpen.

Schrijfonderwijs in de schijnwerpers

Naar een betere schrijfvaardigheid van Nederlandse en Vlaamse leerlingen

© 2015 Nederlandse Taalunie

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Telefoon

+ 31 (0)70 – 346 95 48

E-mail

info@taalunie.org

Postadres

Postbus 10595

2501 HN Den Haag

Nederland